

op zoek naar het plan van Willem Lodewijk

Waldemar wasbeer en 8 kinderen gaan een geheime brief weg-brenge(n).

Wil jij weten hoe dat afliep?
Stap dan op je fiets en ga mee:
terug naar de tijd van de Tachtig-
jarige oorlog.
Je fietst door boevengebied waar
Spaanse soldaten rondloeren.

de fietstocht is 22 km

Recreatieschap Drenthe

provincie Drenthe

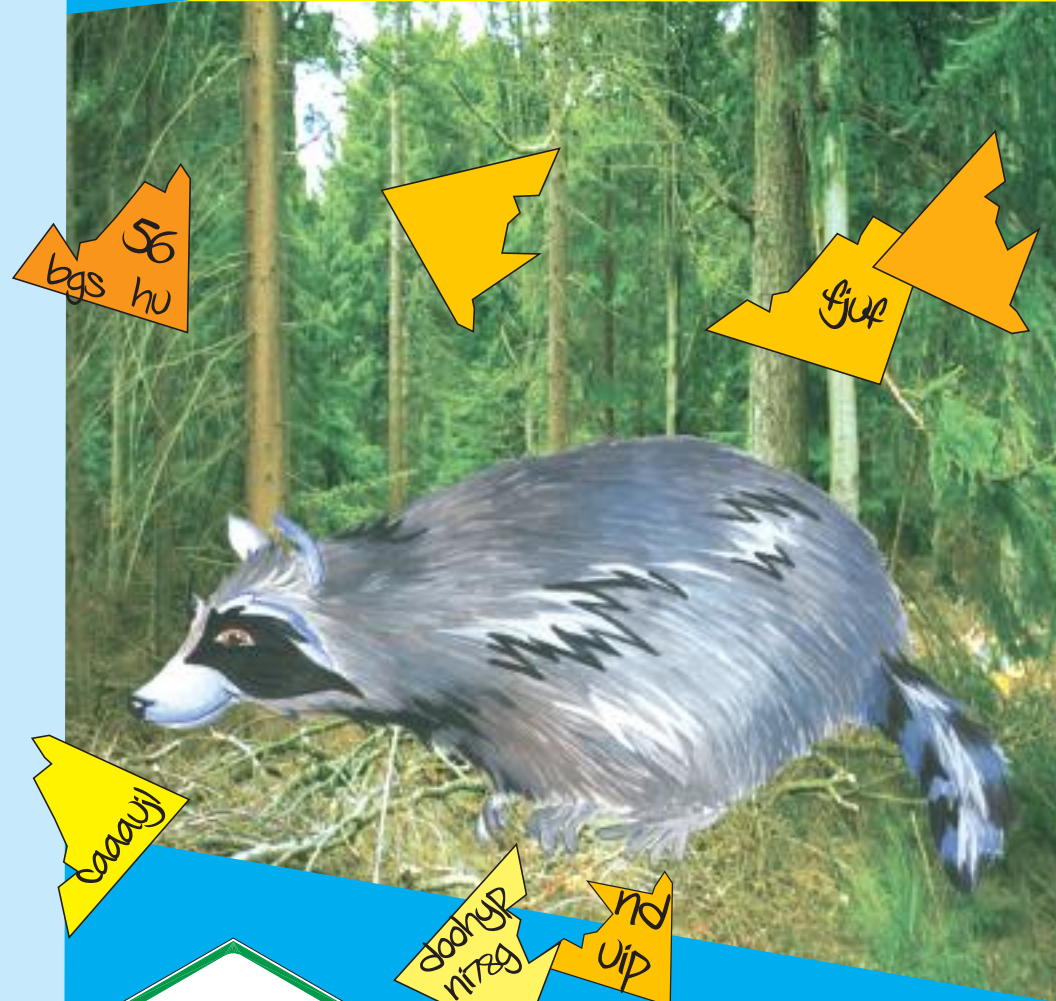

staatsbosbeheer

ANWB

de brief

volg Waldemar

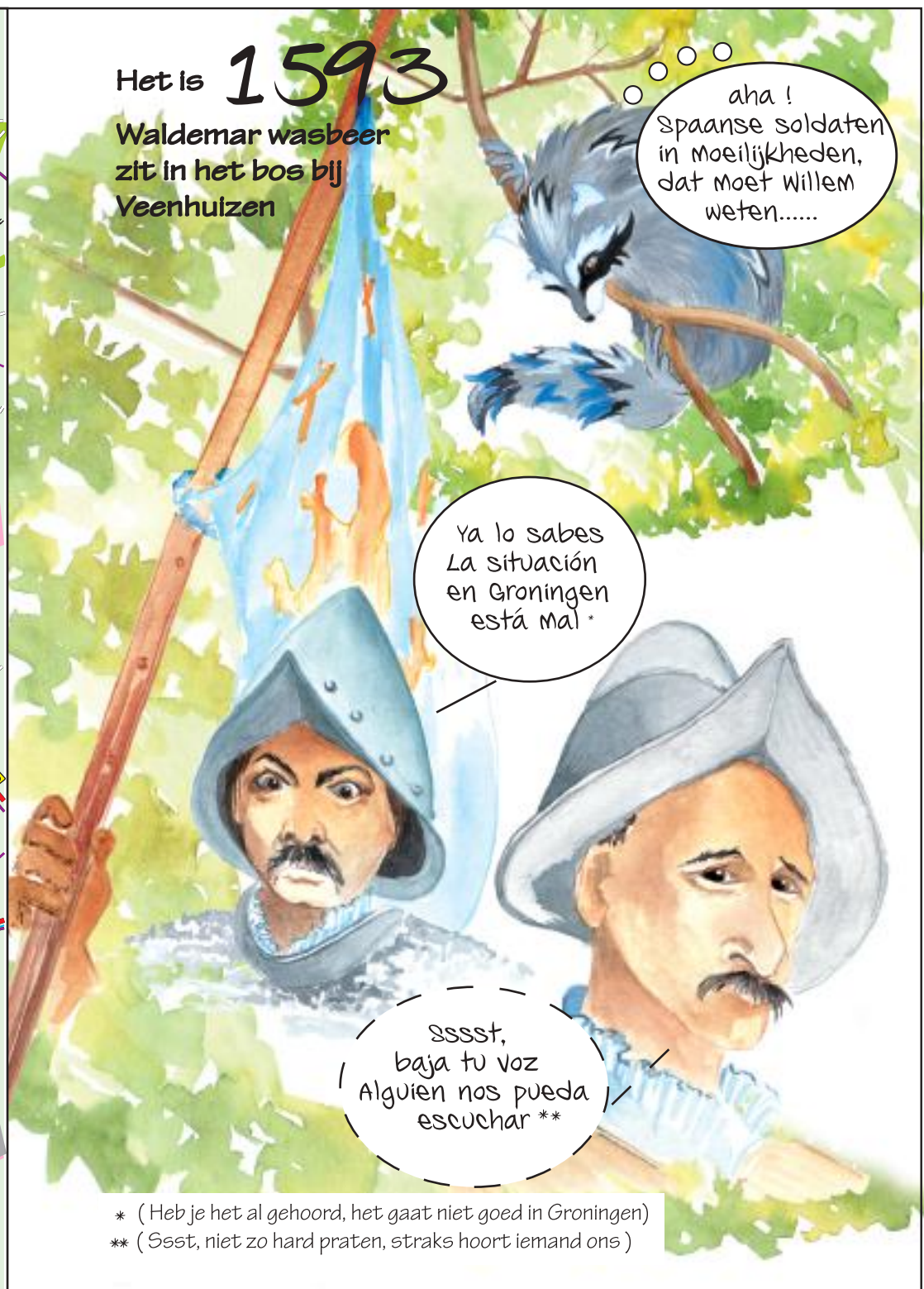
kinderfietsroute

Het is **1593**
 Waldemar wasbeer
 zit in het bos bij
 Veenhuizen

aha!
 Spaanse soldaten
 in moeilijkheden,
 dat moet Willem
 weten.....

Ya lo sabes
 La situación
 en Groningen
 está mal *

sssst,
 baja tu voz
 Alguien nos pueda
 escuchar **

* (Heb je het al gehoord, het gaat niet goed in Groningen)
 ** (Ssst, niet zo hard praten, straks hoort iemand ons)

Willem Lodewijk zit met zijn legertje Hollandse soldaten in de Zwartendijksterschans. Het is oorlog: de Tachtigjarige oorlog. Misschien heb je er wel van gehoord.

dit is Willem Lodewijk
(de stadhouder van Friesland,
een echte vechtersbaas)

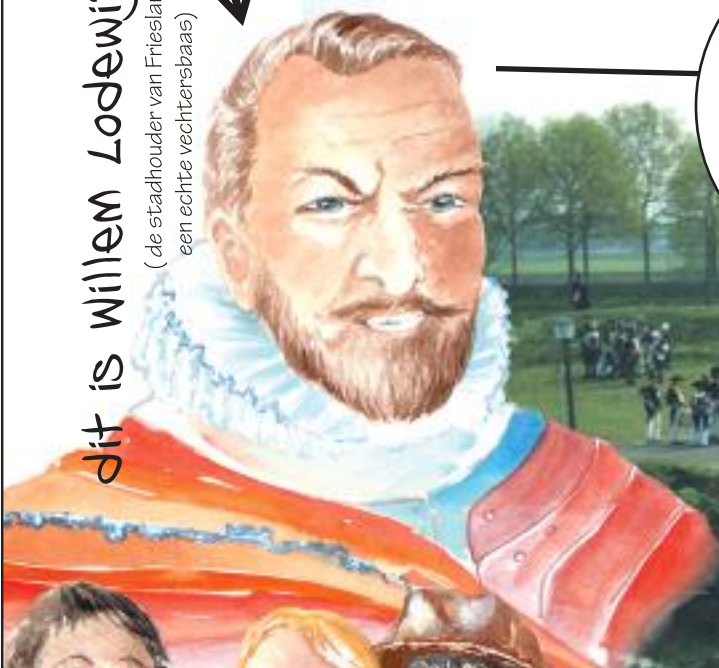
Ahaaa!!
Ik heb een heel slim plan om de Spaanse soldaten weg te jagen uit de stad Groningen

Zo kinderen: ik geef jullie allemaal een stukje van mijn geheime brief...

...jullie moeten de brief naar mijn neef Maurits brengen....

stttt... niemand mag het merken!

Ik verstop het in mijn hoed en j?

Handwritten fragments of a letter, including: "xetflek", "relegied", "reij daz", "Kajetaj", "dri", "gietrie", "degeded", "dri", "reij", "degeded", "dri", "Kajetaj", "degeded", "fing,vn..x", "fgfdddd", "drV/jgdrlrjgldr", "'drd;km/cdfh", ".drlghzdrjdrzih"

Willem Lodewijk schrijft een brief naar zijn neef Maurits, die hem moet helpen met zijn plan. De brief scheurt hij in 8 stukken. Elk kind krijgt een stuk van de brief.

He, Waldemar, kan Willem Lodewijk die brief niet beter door een soldaat laten wegbrengen? Wij zijn toch maar kinderen!

Zwaantje

Nee hoor, jullie zijn klein en vlug en jullie kunnen je goed verstoppen.

Maar Willem en Waldemar hadden het helemaal mis! Spaanse soldaten bleven het wandelende groepje kinderen achtervolgen. De kinderen werden steeds banger en bij Veenhuizen ging het mis. Ze verstopten hun stukjes brief.

als je niet bang bent voor Spaanse soldaten

... ga dan mee

De Tachtigjarige oorlog.

Waarom waren er Spaanse soldaten in Nederland, zal je je afvragen. Er was een oorlog aan de gang: de Tachtigjarige oorlog, tussen de mensen van de Lage Landen (zo heette Nederland toen) en de soldaten van de Spaanse koning. Die Spaanse koning wilde dat alle Lage landers naar hem luisterden en hij pikte het land in.

Gelukkig waren er vechtersbazen zoals Willem van Oranje die met zijn Watergeuzen tegen de Spanjaarden ging vechten. Toen Willem van Oranje dood ging, vochten Willem Lodewijk en zijn neef Maurits door. Willem Lodewijk bouwde een heleboel schansen en hij bevrijdde de stad Groningen. Dat was jammergenoeg nog lang niet het eind van de oorlog: die ging namelijk nog meer dan 50 jaar door!!

Wanneer je alle stukjes van de geheime brief hebt gevonden, weet je wat het slimme plannetje van Willem Lodewijk was.

zoek de opdrachtbordjes onderweg en kijk in je boekje wat je moet doen

stap op je fiets en zoek..... naar de geheime brief

Een pen

Je hebt een pen nodig om de tekst van de brief voor in je boekje te schrijven.

Start :

bij het Gevangenis Museum
in Veenhuizen.

1 opdracht

Oei, er stonden drie grote Spaanse soldaten achter de ijshut.
Zwaantje werd zo bang dat ze snel haar stukje brief verstopte.
Zoek het stukje brief en kijk op de uitklapbare bladzijde voor in je boekje.
Op het stukje met dezelfde vorm schrijf je de tekst over.

brr,
3 grote Spaanse
soldaten...ik durf
niet meer naar
de ijshut...

Ay Dios Mio
Dónde están
nuestros camaradas*

Qué
Eso no es un
cementerio español**

* (Ach en wee, waar zijn
mijn kameraden)

** (Hoe bedoel je,
dit is geen Spaans kerkhof)

Spaans kerkhof

extra info

Meer dan 500 jaar geleden was hier een kerkje met een begraafplaats. En er hebben ook nog eens 70 huizen gestaan. Het was blijkbaar niet zo'n succes om hier te wonen want 100 jaar later, toen de kinderen hier langsliepen, waren er nog maar drie boeren over die ploeterden om op de veengrond nog wat te verbouwen.

vraag

Het is een groot raadsel waar de naam **Spaans** kerkhof vandaan komt want er is in de heuvel niks gevonden dat met Spanjaarden heeft te maken. Misschien heb jij daar nog een goed idee over??

(TIP : kijk op het bordje)

2 opdracht

De twee Spaanse soldaten bij het Spaanse kerkhof lieten helemaal niet op de kinderen maar liepen zo te zoeken en te jammeren dat ze over Anna struikelden. Haar hoed viel af, snel verstopte ze de brief. Zoek het en kijk op de uitklapbare bladzijde, voor in je boekje. Schrijf de tekst over op het stuk met dezelfde vorm.

extra info

Je kunt aan de naam **Veenhuizen** al horen dat hier vroeger heel veel veen is geweest. Soms was de veenlaag wel 4 meter dik. Het veen is 100 jaar geleden afgegraven en ook alweer opgebrand in de kachels. De allerarmste mensen woonden in hutjes, gemaakt met veenplaggen.

Veenhuizen ??
Veenhutjes,
zal je bedoelen

Om je een beetje voor te stellen hoe dik die laag veen was, kan je op de schouders van je vader of moeder gaan zitten en je armen in de lucht steken: je vingertopjes steken dan nog niet boven het veen uit. Straks fiets je langs de gevangenis Norderhaven: kijk daar maar eens naar de muren: zo hoog was het veen!

nadenkertje

Die dikke veenlaag zat boordevol water want veen is net een spons. Wanneer de spons (= veen) "vol" was, stroomde het water weg via de veenbeken, bijvoorbeeld de Slokkert, uiteindelijk naar de zee. Hoe hebben de veengravers al het water weggekregen, denk je?

rivierdonderpad

deze vissen houden van schoon

serpelingen

Kijkopdracht 3

Water stroomt altijd van hoog naar laag, dat is bekend. Als er niet veel hoogteverschil is, kronkelt het water rustig naar beneden. Meanderen heet dat. "Meanderen" komt van Maiandros, dat is een rivier in Turkije die heel erg kronkelig is. Ga op de brug staan en kijk waar de Slokkert heen stroomt. Welke kant gaat het water heen, dus waar is de zee?

Pluk een handvol gras en sprenkel vanaf de brug het gras over de hele breedte van de Slokkert. Waar drijven de grassprietten het hardste weg? (aan welke zijkant of juist middenin de beek)

Op het bord bij de grondwatermeter wordt hier van alles over uitgelegd.

bermpje

stromend water

de 8 kinderen namen een slokje uit de schone Slokkert
jij kan dat jammergenoeg niet doen . . .
(het water is nu niet meer zo schoon)

4 oefening

Oefen hier de polsbevrijding.

De polsbevrijding:

Je gaat leren hoe je los kunt komen als iemand je bij de pols vastpakt. Let op: je oefent zonder de ander pijn te doen!! We doen alleen de eenvoudigste greep, namelijk één hand om één pols.

1 laat iemand je pols vastpakken

2 kijk waar de duim zit van de hand die je vast heeft: dat is de opening waar je los kan komen.

3 pak de gevangen hand bovenhands vast

4 zet een stap naar voren (of naar achteren) (je arm moet gebogen blijven)

5 zeg "los" en maak jezelf met één grote ruk los. (de truc is dat je je tegenstander verrast.)

gelukkig kenden alle 8 kinderen de polsbevrijding: handig tegen grijpgrage Spaanse soldaten!

5 opdracht

Fiets naar het hunebed en zoek daar het stukje van de brief van Wiben. Die was zo aan het rennen tijdens het tikkersteenspel dat hij zijn stukje brief kwijtraakte. Zoek op de uitklapbare bladzijde, voor in je boekje, hetzelfde stukje en schrijf de tekst erop over.

6 spel

Doe hier het tikkersteenspel

extra info: vechtende soldaten

Er werd in de Tachtigjarige oorlog flink gevochten. Net als nu bestond het leger uit verschillende rangen soldaten. En ze vochten allemaal met verschillende wapens. Elke soldaat had een degen, een zwaard of een dolk en daarnaast een speciaal wapen. De soldaten die de kinderen achtervolgden waren **haakbusschutters**. Dat zijn soldaten die haakbussen als wapen hebben. Een haakbus is een ouderwets kruitgeweer. Verder had je nog de **piekeniers** en de **musketiers**. Een piekenier had een piek als wapen. De piek is een soort lans van van 4 tot 5 meter lang. De musketier had een musket als wapen. De musket is een kruitgeweer, dat ronde kogels kan afschieten. De musket is zo'n 160 lang en weegt ongeveer acht kilo. De haakbus is kleiner en lichter dan de musket en is daarom sneller en makkelijker te gebruiken.

"tikkersteen met verlos" bij het hunebed.

Bij het hunebed deden de kinderen een tik-spel. Het gaat zo: Kies één steen van het hunebed, dat is de "tikkersteen". Eén kind is de tikker. De tikker gaat op zijn tikkersteen zitten en telt tot vijf. De andere kinderen rennen weg. Na vijf tellen gaat de tikker erachteraan en wanneer hij iemand heeft getikt, moet die op een hunebedsteen gaan zitten maar niet op de tikkersteen. Wanneer iemand de tikkersteen aantikt, is iedereen die getikt was, weer vrij. De tikker mag natuurlijk zijn tikkersteen bewaken maar hij mag niet dichterbij dan 3 stappen bij zijn steen komen. Het spel is uit als iedereen op een steen zit of als je zin hebt om weer door te fietsen.

opdracht

In het Tonckensbosch raakten de kinderen de weg kwijt. Iedereen was daar een beetje stil van maar Vos niet: die gilde "ik ben Vos en ik weet de weg in het bos". . . . niet zo slim om te gaan gillen want daar kwamen weer een paar soldaten aan en toen was Vos niet meer zo stoer: snel verstopte hij zijn stukje van de brief.

Ga jij het zoeken en schrijf dan de tekst over op het stukje brief voor in je boekje dat dezelfde vorm heeft.

zo zag de Zwartendijksterschans eruit

extra info

Vroeger waren er grote stukken van Groningen en Friesland bedekt met onbegaanbare venen en moerassen met hier en daar een weg er tussendoor. Willem Lodewijk was een slimmerd want hij bouwde zijn schansen net bij die wegen zodat de vijand er niet door kon. Nou ja, dat was de bedoeling. . . soms was de vijand te sterk om tegen te houden. De Zwartendijksterschans (waar de kinderen de brief kregen) is er nu nog steeds. In 1998 werd hij helemaal opgeknapt, dus je kunt zelf eens over de schanswallen gaan lopen als je zin hebt. En als je de smaak te pakken hebt, kan je nog veel meer schansen gaan bekijken. In sommige schansen is zelfs heel veel nagebouwd uit vroeger tijd. (kijk maar eens naar de foto op de volgende bladzijde).

In de Tachtigjarige oorlog schoten ze nog met kanonnen.

(een kanon op de vestingwal van Bourtange)

spel 8

Ben jij net zo sterk als die ouwe soldaten?
Doe hier de kogel-sjouw-test

Je had kanonskogels, die net zo veel wogen als een pakje boter maar ook hele zware van wel 40 kilo. Stel je voor dat er een aanval was op de Zwartendijksterschans en de kogels moesten snel naar de kanonnen worden gesjouwd, die boven op de schanswallen stonden. . . . sportieve jongens die soldaten! Als je de kogel-sjouw-test hebt gedaan, snap je wel waarom ik dat zeg.

de kogel-sjouw-test:

Begin bij het opdrachtpaaltje en maak 7 grote stappen, dit is de hoogte van een schanswal en de afstand waarover je de kogelsjouwtest gaat doen. Je fiets weegt ongeveer evenveel als een middelzware kogel. Til je fiets helemaal van de grond en ren zo vaak je kunt heen en weer tussen het paaltje en het punt dat je net hebt uitgemeten. Als je vader of moeder ook zin hebben in de kogelsjouw-test, speel dan zelf even voor kogel (je weegt ongeveer evenveel). Wie is de beste kogelsjouwer?

9 opdracht

In het Bankenbosch is weer een stukje van de brief verstopt. Er stonden ineens twee Spaanse soldaten op het pad en toen de kinderen er langs liepen, greep één soldaat ineens Carolie. Merel, Godeken en Anna renden toen heel hard gillend het bos in en daar gingen de soldaten achteraan. het was een goeie afleidingstruc. . . . maar Merel verstopte wel voor de zekerheid haar stukje van de brief in het bos.
Ga het zoeken en schrijf de tekst weer over, voor in je boekje.

10 spel

Speel bij de Geert de Wildebrug het smokkelspel

die brugleuningen
zijn
niet de sterksten,
dus oppassen!

spelregels smokkelspel

Speel het smokkelspel met drie of meer personen. Eén is een Spaanse soldaat, de anderen zijn de smokkelaars. Eén smokkelaar verstopt stiekum dit boekje ergens in zijn kleding. Loop nu met alle smokkelaars tegelijk over de brug, je mag rennen of gewoon lopen, onopvallend doen of juist heel overdreven. De Spaanse soldaat mag één smokkelaar aanhouden. Als dat degene met het boekje is, wordt die de Spaanse soldaat. Als de aangehouden smokkelaar geen boekje heeft, gaan de smokkelaars opnieuw afspreken wie het boekje gaat verstopten en wisselt de beurt van de Spaanse soldaat niet.

opdracht 11

Bij de plaggenhut had Castor er helemaal genoeg van: "het heeft geen zin meer", zei hij, "we hebben nog maar 3 stukken brief". En toen gooide hij zijn stuk in de lucht. Zoek waar het heen is gedwarreld. Schrijf de tekst over, voor in je boekje.

pom, pom, pom, ik ben er rug braahaaf

extra info

Die enorme gevangenis heet Norgerhaven. (kijk ook naar de hoogte van de muren.....). Die gevangenis stond er nog niet toen Castor zijn stukje brief in de lucht gooide. In Veenhuizen staan eigenlijk best veel gevangenissen voor één dorpje. Dat heeft te maken met de geschiedenis van het dorp (daar lees je meer over op de volgende bladzijde). Het zijn allemaal speciale gevangenissen voor boeven uit het hele land die een speciale straf krijgen. Het klinkt misschien gek maar volgens de boeven is de Norgerhaven de beste gevangenis van de "Bajes-toptien".

paft, pwaft,
ik wil natuurlijk wel
als directeur dat die
arme sloebers precies
doen wat ik zeg

iedereen moet
elke dag de bordjes
op de huizen lezen

WERK EN BID

FLINK EN VLUG

ARBEID IS ZEGEN

WERKEN IS LEVEN

VERTROUW OP GOD

extra info

Twee honderd jaar geleden was de armoede in Nederland zo erg dat er op verschillende plaatsen in Drenthe speciale dorpen werden ingericht waar de arme mensen uit de steden mochten gaan wonen en waar ze werden geholpen om boer te worden. In Veenhuizen was er ook zo iets maar hier werden vooral de landlopers en bedelaars en ook de wezen en verlaten kinderen naar toe gestuurd. Dat was geen pretje want de **Maatschappij van Weldadigheid**, die dat allemaal had bedacht, was heel streng. Maar het lukte niet goed met de heropvoeding en toen zijn de "bedelaars-gestichten" omgebouwd tot gevangenis- sen. En die zijn er nog steeds.

12 opdracht

Bij de graandrogerij verstopte Carolie haar stukje van de brief. Ze wilde dat de anderen het gingen zoeken, maar de kinderen liepen door want iedereen had wel weer zin om naar huis te gaan. Kan jij het stuk van de brief vinden? Kijk op de uitklapbare bladzijde, voor in je boekje en schrijf de tekst over op hetzelfde stukje.

De kinderen kwamen weer veilig terug in Veenhuizen en daar stond, tot hun grote verbazing, Maurits op hen te wachten....

Ik heb alleen nog dit stukje van de brief

Jullie hebben ons erg goed geholpen!

zo zag Groningen er uit

De Spaanse soldaten waren zo met jullie bezig dat ik ongemerkt naar mijn neef kon gaan...

dit is Maurits, de neef van Willem Lodewijk

...we hebben alles voorbereid voor de bevrijding van Groningen...

..en jullie krijgen de beloning voor dapperheid!

Ben je benieuwd wat die beloning voor dapperheid was? Kijk dan in de stratengids van de stad Groningen. . . . . daar zie je waar de namen van de dapperste kinderen van de Tachtigjarige oorlog voor altijd herinnerd blijven. . . .

Dit project is medegefinancierd door de Europese Gemeenschap, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, Phasing Out en Doelstelling 2, het Samenwerkingsverband Noord-Nederland EZ/Kompas, de Provincie Drenthe en het Recreatieschap Drenthe, met bijdragen van de ANWB.

Colofon
Uitgave

: Recreatieschap Drenthe
Brink 4 b
7981 BZ Diever
tel. 0521-593210 fax. 0521-591908
email: info@recreatieschapidrenthe.nl
www.fietsprovincie.nl

Idee en illustraties : Ellen Kuipers-Tierie
Vormgeving : Tierie I.P. Vlagtwedde

© 2006 alle rechten voorbehouden

De inhoud van deze gids is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Aansprakelijkheid voor schade als gevolg van deelname of ten aanzien van eventuele fouten of onvolkomenheden wordt door de uitgevers niet aanvaard.